

Publikacja dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą Społeczna odpowiedzialność nauki, nr projektu SONP/SN/548433/2022, kwota dofinansowania 112 849,36 zł, całkowita wartość projektu 125 388,36 zł.

o. dr Jarosław Mikuczewski SJ

Wyzwania etyczne związane z etyką cyfrową w nauczaniu.

Wprowadzenie

Integracja technologii cyfrowej z edukacją fundamentalnie zmieniła proces nauczania i uczenia się. To co, jeszcze dwie dekady temu wydawało się fantazją przybrało realne kształty. Uczeń i nauczyciel, oddaleni od siebie dziesiątki kilometrów, prowadzą ożywioną dyskusję, tak jak “za dobrych starych czasów”. Do kanonów anegdot weszły sytuacje wirtualnego nauczania podczas których nauczyciel lub uczniowie nieświadomi włączonej kamry lub mikrofonu, zaprezentowalicoś czego z pewnością nie planowali odsłonić szerszej publiczności.

Narzędzia cyfrowe, od platform e-learningowych po media społecznościowe, otworzyły nowe możliwości współpracy, komunikacji i dostępu do informacji. Jednak te postępy, to nie tylko możliwość zaistnienia abaraszujących sytuacji, ale również przestrzeń w której pojawiają się konkretne, często skoaplikowane wyzwania etyczne, z którymi grono pedagogiczne musi się zmierzyć. Wyzwania te są szczególnie widoczne w obszarach takich jak zachowanie uczniów w sieci, prywatność danych i odpowiedzialne korzystanie z zasobów cyfrowych. W miarę jak technologia cyfrowa nadal się rozwija, tak też musi rozwijać się namysł etyczny, który winien sterować dynamiką edukacji. W poniższej refleksji poddam krytycznej analizie te zjawiska cyfrowej rzeczywistości, które w mojej ocenie przynoszą najwięcej wyzwań współczesnym nauczycielem. Dodatkowo zaproponuję konkretne pomocne mechanizmy pozwalające na dobre nawigowanie w

tej spągliwanej rzeczywistości. Nie przypisuję sobie, parawa do ostatecznych i katerygorycznych rozstrzygnięć. Ufam, że każdy nauczyciel, jest w stanie sam mądrze rozpoznać otaczającą go rzeczywistość i właściwie z nią współpracować. Zadaniem, jakie sobie stawiam podejmując ten temat, jest stworzenie przyczyna do twórczej dyskusji i szukania najwłaściwszych praktyk w etycznym zarządzaniu cyfrowymi aspektami edukacji.

1. Złapani w sieć. O zachowaniu uczniów w przestrzeni wirtualnej.

Era cyfrowa znacząco zmieniła sposób, w jaki uczniowie wchodzą w interakcje, zarówno w klasie, jak i poza nią. To już nie zapach szkolnego korytarza, starannie wymytego płynem do podłóg, czy przejmujący do szpiku kości dźwięk szkolnego dzwonka. To nie również widok, "naszej klasy" robiegającej się po szkolnym boisku. Nastał moment, w którym monitor, wirtualne tło, możliwość, wyłączenia kamerki i "wyciszenia siebie i kolegów", stały się emblematami szkolnego doświadczenia.

Wraz z powszechnym używaniem mediów społecznościowych, komunikatorów i forów internetowych, interakcje uczniów rozszerzyły się daleko poza przestrzeń szkolnych ławek. Ta zmiana stwarza istotne wyzwania etyczne dla nauczycieli, którzy muszą balansować między odpowiedzialnością za monitorowanie i kierowanie zachowaniem uczniów w sieci a koniecznością poszanowania ich prywatności i autonomii. To, co jeszcze parę lat temu byłoby szybko skorygowane przez nauczyciela jednym zdaniem "proszę nie rozmawiać w ten sposób w klasie", obecnie napotyka na istotne wyzwania.

Rzeczywistość, którą pedagodzy zwykli nazywać nagannym zachowaniem w szkole, w świecie on-line przybrało nowe oblicze.

Cyberprzemoc, to obecnie jedno z najpoważniejszych problemów etycznych w edukacji cyfrowej. Cyberprzemoc może przybierać różne formy, w tym nękanie, groźby i rozprzestrzenianie szkodliwych plotek, i może mieć katastrofalne skutki dla ofiar. W przeciwieństwie do tradycyjnej przemocy, która ogranicza się do terenu szkoły i godzin nauki, cyberprzemoc może wystąpić o każdej porze i w każdym miejscu, co utrudnia nauczycielom jej wykrycie i przeciwdziałanie.

Etyczne wyzwanie dla pedagogów polega na określeniu zakresu ich odpowiedzialności wobec aktywności swoich uczniów poza czasem lekcyjnym w przestrzeni wirtualnej, i potencjalnej interwencji gdy zachodzi taka potrzeba. Dodatkowo pedagodzy muszą rozważyć, jak skutecznie przeciwdziałać cyberprzemocy, jednocześnie szanując prawa uczniów do prywatności i wolności wypowiedzi. Może to wymagać współpracy z rodzicami, administracją szkolną, a nawet organami ścigania w celu zapewnienia kompleksowej reakcji (Patchin & Hinduja, 2015).

Kolejnym istotnym elementem, w temacie monitorowania zachowania uczniów "w sieci" jest nadzorowanie treści z którymi uczniowie się zapoznają. Przybrać to może formę swoistej "cenzury" treści które uczniowie mogą przeglądać a które będą zabronione. Internet oferuje dostęp do ogromnej ilości informacji, z których niektóre mogą być nieodpowiednie lub szkodliwe dla młodzieży. Nauczyciele mają obowiązek edukować uczniów w zakresie odpowiedzialnego funkcjonowania w przestrzeni cyfrowej, co obejmuje zrozumienie, jak unikać nieodpowiednich treści i być świadomym tego że wszystko z

czym wchodzimy w interakcję w świecie on-line pozostawia “śladcyfrowy”.

Taka aktywność nauczycieli wiąże się z dylematem etycznym. Nauczyciele muszą znaleźć równowagę między kierowaniem uczniami a poszanowaniem ich autonomii. Muszą również poradzić sobie z potencjalnymi konsekwencjami zbyt dużego nadzoru, takimi jak naruszenie praw uczniów do wolności słowa lub nieintencjonalne stworzenie kultury nadzoru, która mogłaby tłumić otwarte wypowiedzi uczniów (Livingstone & Smith, 2014).

Obok istotnych problemów jakie niesie cyberprzemoc i nieodpowiednie treści, nauczyciele są również odpowiedzialni za promowanie ogólnej etykiety cyfrowej i szacunku wśród uczniów. Obejmuje to instruuowanie uczniów, jak komunikować się z szacunkiem na forach internetowych, jak interpretować ton i kontekst komunikacji cyfrowej oraz jak unikać nieporozumień, które mogą przerodzić się w konflikty. Wyzwanie polega na tworzeniu środowiska, w którym uczniowie czują się bezpieczni i szanowani, jednocześnie zachęcając do otwartej i szczerzej komunikacji. Nauczyciele muszą być wzorem dobrego zachowania w sieci i dostarczać uczniom narzędzi oraz wiedzy potrzebnych do nawigacji po skomplikowanym świecie komunikacji cyfrowej (Ribble, 2015). Aby podołać temu ważnemu zadaniu, w pierwszej kolejności sami muszą odrobić tę kluczową lekcję.

2. Wirtualnie prywatne, czy co?

Prywatność danych jest kluczowym zagadnieniem w etyce cyfrowej w przestrzeni edukacji. W miarę jak instytucje edukacyjne coraz bardziej polegają na narzędziach cyfrowych, które zbierają i analizują dane,

narastają obawy dotyczące tego, jak te dane są następnie przetwarzane. W rzeczywistości tej, nauczyciele odgrywają kluczową rolę, zapewniając, że dane uczniów są właściwie chronione i wykorzystywane zgodnie ze standardami etycznymi. Misja ta nie tylko wymaga dużej wiedzy i kompetencji, ale również wiąże się z wielowymagowaniami.

Zasadniczo pierwszą kwestią którą nauczyciele powinni rozważyć w temacie przetwarzania informacji o uczniu, jest instancja świadomej zgody. Centralne wyzwanie etyczne w kwestii prywatności danych jest uzyskanie świadomej zgody na zbieranie i wykorzystywanie danych uczniów. W wielu przypadkach technologie edukacyjne są wdrażane bez pełnego poinformowania uczniów i ich rodziców o tym, jakie dane są zbierane, jak będą wykorzystywane i kto będzie miał do nich dostęp. Ten brak przejrzystości może prowadzić do naruszeń etycznych, zwłaszcza w przypadku nieletnich, którzy mogą nie w pełni rozumieć konsekwencje udostępniania ich danych. W związku z tym, nauczyciele muszą zapewnić, że dostarczają jasnych i zrozumiałych informacji uczniom i rodzicom oraz że uzyskana zgoda jest świadoma. Oznacza to nie tylko uzyskanie podpisu na formularzu zgody, ale również zapewnienie, że wszyscy zainteresowani w pełni rozumieją warunki korzystania z danych (Barrett, 2018).

Uzyskanie świadomej zgody jest istotnym, ale nie jedynym wyzwaniem przed jakim stoi nauczyciel w temacie zarządzania cyfrową informacją o uczniu. Kolejnym kluczowym aspektem jest zagwarantowanie bezpieczeństwa tym danym. Instytucje edukacyjne i nauczyciele muszą wdrażać solidne środki bezpieczeństwa, aby zapobiec nieautoryzowanemu dostępowi, naruszeniom danych i potencjalnemu ich niewłaściwemu wykorzystaniu. Obejmuje to zapewnienie, że

narzędzia cyfrowe i platformy wykorzystywane w klasie są zgodne z przepisami dotyczącymi ochrony danych i są regularnie aktualizowane, aby przeciwdziałać nowym zagrożeniom.

Nauczyciele muszą również być czujni na to, jak przechowują i udostępniają dane uczniów, niezależnie od tego, czy odbywa się to za pośrednictwem sieci szkolnych, przechowywania w chmurze czy urządzeń fizycznych. Wyzwanie etyczne polega na znalezieniu równowagi między wygodą i korzyściami płynącymi z narzędzi cyfrowych a koniecznością ochrony wrażliwych informacji. Brak należytej ostrożności w zabezpieczeniu danych uczniów może prowadzić do poważnych konsekwencji, takich jak kradzież tożsamości, wykorzystywanie danych i utrata zaufania między uczniami, rodzicami i nauczycielami (West, 2019).

Istotne jest zatem, dołożenie szczególnych starań by przestrzeń informacji cyfrowych była bezpiecznie chroniona i nadzorowana. Pojawia się zatem kolejne wyzwanie, natury etycznej. Coraz większe wykorzystanie narzędzi cyfrowych w edukacji często wiąże się z pewnym stopniem nadzoru, czy to poprzez monitorowanie aktywności uczniów na urządzeniach wydanych przez szkołę, czy też śledzenie postępów za pomocą platform e-learningowych. Chociaż taki nadzór może być korzystny w zapewnieniu integralności akademickiej i bezpieczeństwa uczniów, rodzi również pytania etyczne dotyczące autonomii uczniów i potencjalnych nadużyć danych.

Nauczyciele muszą dokładnie rozważyć implikacje monitorowania uczniów i upewnić się, że każdy nadzór jest prowadzony w sposób przejrzysty, z jasnymi wytycznymi i poszanowaniem praw uczniów. Wyzwanie etyczne polega tutaj na znalezieniu równowagi między

potrzebą monitorowania uczniów w celu zapewnienia ich bezpieczeństwa a potencjalnym nadmiernym ingerowaniem, które mogłoby naruszać ich prywatność i autonomię (Selwyn, 2014).

3. Prawo i sprawiedliwość w sieci.

Świadome i właściwe korzystanie z zasobów cyfrowych obejmuje szeroki zakres zagadnień etycznych, w tym prawa własności intelektualnej, cyfrową przepaść (ang. digital divide) oraz implikacje pedagogiczne związane z wykorzystaniem technologii. Zadaniem pedagogów jest kompleksowe dojęcie tych kwestii zapewniając, że narzędzia cyfrowe będą wykorzystywane w sposób skuteczny i etyczny.

Przyjrzyjmy się wpieryw kwestii własności intelektualnej. Prawa własności intelektualnej (IP, eng. Intellectual property) są kluczowym zagadnieniem w erze cyfrowej, gdzie treści mogą być łatwo kopiowane, udostępniane i przekształcane. Zdanie jakie stoi przed nauczycielami to edukowanie uczniów na temat znaczenia poszanowania praw własności intelektualnej, i konsekwencji związanych z ich złamaniem. To również właściwe instruowanie podopiecznych w jaki sposób umieszczać informacje o źródłach z jakich korzystało się podczas swojej pracy szkolnej. Zadanie to jest szczególnie trudne w środowisku cyfrowym, gdzie granice własności intelektualnej często się zacierają, a uczniowie mogą nie w pełni rozumieć konsekwencje swoich działań.

Idealem jest widzieć nauczycieli jako wzór etycznego postępowania, będąc przekonanym, że materiały, które wykorzystują i udostępniają w klasie, są legalnie pozyskane i odpowiednio przypisane. Muszą także tworzyć zadania i projekty, które zachęcają do twórczego myślenia i

oryginalnej pracy, a nie tylko do kopiowania i wklejania informacji z internetu (Jones, 2016).

Lolejną ważną kwestią jaką trzeba poddać refleksji, jest cyfrowa przepaść. Odnosi się ona do różnicy między tymi, którzy mają dostęp donowoczesnej technologii informacyjnej i komunikacyjnej, a tymi, którzy jej nie mają. W środowisku edukacyjnym ta przepaść może prowadzić do znacznych dysproporcji w możliwościach edukacyjnych uczniów. W związku z taką sytuacją, nauczyciele często zmagają się z etycznym wyzwaniem związanym z pokonaniem tej przepaści, zapewniając wszystkim uczniom równy dostęp do zasobów cyfrowych, niezależnie od ich statusu społeczno-ekonomicznego.

Może to wymagać dostosowania metod nauczania do potrzeb uczniów, którzy nie mają wystarczająco stabilnego dostępu do internetu lub urządzeń cyfrowych. Nauczyciele mogą się zanieść w sytuacji w której będą czuć moralny przymus interwencji u władzach szkoły w celu zaminy w polityce szkoły tak by było możliwe zapewnienie niezbędnych zasobów uczniom z mniej uprzywilejowanych środowisk. Odpowiedzialność etyczna polega tutaj na zapewnieniu, że żaden uczeń nie będzie poszkodowany z powodu braku dostępu do technologii i że wszyscy uczniowie mogą w pełni uczestniczyć w cyfrowych aspektach swojej edukacji (Selwyn, 2014).

Ostatnia kwestia, w temacie właściwego funkcjonowania edukacji w przestrzeni wirtualnej to implikacje pedagogiczne i etyczne. Integracja narzędzi cyfrowych w edukacji nie polega jedynie na zwiększeniu efektywności nauki, ale także na rozważeniu pedagogicznych implikacji tych narzędzi. Nauczyciele muszą krytycznie oceniać zasoby cyfrowe, z których korzystają, aby upewnić się, że są one zgodne z celami

edukacyjnymi i standardami etycznymi. Obejmuje to również rozważenie potencjalnego wpływu tych narzędzi na doświadczenia i wyniki edukacyjne uczniów.

Jako przykład niech posłuży wykorzystanie platform edukacyjnych opartych na sztucznej inteligencji AI (ang. Artificial Intelligence).

Sięgnięcie po takie rozwiązanie może rodzić pytania etyczne dotyczące personalizacji nauki, potencjalnych uprzedzeń w ocenach opartych na algorytmach oraz tego, w jakim stopniu technologia powinna zastępować lub uzupełniać tradycyjne metody nauczania. Nauczyciele muszą rozważyć korzyści wynikające z tych technologii w kontekście potencjalnych pułapek etycznych, aby zapewnić, że korzystanie z zasobów cyfrowych wspiera, a nie podważa ich misję edukacyjną. Obejmuje to również rozważenie szerszych implikacji społecznych związanych z wykorzystaniem technologii w edukacji, takich jak potencjalne pogłębianie istniejących nierówności lub przyczynianie się do komercjalizacji edukacji (Williamson, 2017).

4. Za, a nawet przeciw.

Integracja technologii cyfrowej w edukacji oferuje liczne korzyści, w tym zwiększony dostęp do informacji, wzmocnioną współpracę i możliwość personalizacji nauczania. Jednak te korzyści muszą być starannie równoważone z odpowiedzialnością etyczną. Nauczyciele odgrywają kluczową rolę w zapewnieniu, że technologia jest wykorzystywana w sposób skuteczny i zgodny z zasadami etyki.

Aby tak się stało konieczna jest w pierwszej kolejności krytyczna ocena technologii. Nauczyciele muszą być świadomymi i krytycznymi użytkownikami

technologii, starannie oceniając narzędzia cyfrowe, z których korzystają w klasie.

Zakłada to nie tylko, że pedagog podejmie refleksję odnośnie wartości edukacyjnych pojętych cyfrowych narzędzi ale również dokona analitycznego etycznego kontekstu. Nauczyciele powinni zmierzyć się z takimi pytaniami jak: Czy ta technologia promuje równość? Czy chroni prywatność uczniów? Czy jest inkluzywna dla wszystkich uczniów?

Wyzwanie etyczne polega na zapewnieniu, że wdrożenie nowych technologii jest napędzane przez te rozważania, a nie przez wygodę, presję zewnętrzną lub trendy. Nauczyciele muszą być roztropni w wyborze narzędzi cyfrowych, wybierając te, które są zgodne z ich wartościami edukacyjnymi i zasadami etycznymi (Williamson, 2017).

Aby odpowiedź na powyższe pytania była właściwa, konieczna jest odpowiednia formacja intelektualna i moralna nauczycieli. Wyzwania etyczne związane z edukacją cyfrową stale się zmieniają, co wymaga od nauczycieli ciągłego rozwoju zawodowego. Obejmuje to śledzenie nowych narzędzi cyfrowych, zrozumienie najnowszych przepisów dotyczących ochrony danych oraz poznawanie najlepszych praktyk w zakresie etycznego wykorzystania technologii. Szkoły i instytucje edukacyjne mają etyczny obowiązek zapewnienia takiego szkolenia, aby nauczyciele byli wyposażeni w wiedzę niezbędną do radzenia sobie z złożonościami etyki cyfrowej w swoich klasach. Nauczyciele z kolei mają obowiązek aktywnie uczestniczyć w tym szkoleniu i ciągle reflektować nad swoją praktyką, dostosowując ją do wymagań etycznych współczesnej ery cyfrowej (Hobbs, 2010).

Ważnym aspektem, w rozwoju zawodowym nauczycieli jest tworzenie i promowanie kultury świadomości etycznej. Nauczyciele odgrywają

kluczową rolę w tworzeniu kultury świadomości etycznej w swoich klasach. Obejmuje to nie tylko bycie wzorem etycznego postępowania, ale także aktywne angażowanie uczniów w dyskusje na temat etyki cyfrowej. Włączając do programu nauczania lekcje na temat świadomej obecności w świecie cyfrowym, prywatności i odpowiedzialnego korzystania z technologii, nauczyciele mogą pomóc uczniom rozwijać umiejętności i świadomość potrzebną do etycznego poruszania się w cyfrowej rzeczywistości.

Celem jest wzmocnienie uczniów, aby podejmowali świadome i etyczne decyzje w swoich działaniach online, przyczyniając się do bardziej odpowiedzialnej i szanującej się kultury cyfrowej. Takie podejście pomaga uczniom zrozumieć szersze implikacje ich działań w sieci i przygotowuje ich do bycia odpowiedzialnymi obywatelami w przestrzeni cyfrowej, gdzie cnoty moralne potrzebują być realne a nie wirtualne (Ribble & Bailey, 2007).

Zakończenie

Integracja technologii cyfrowej w edukacji stwarza szereg wyzwań etycznych, z którymi nauczyciele muszą się zmierzyć z troską i odpowiedzialnością. Od zarządzania zachowaniem uczniów w sieci, przez ochronę prywatności danych, po zapewnienie odpowiedzialnego korzystania z zasobów cyfrowych, nauczyciele stoją na czele rozwiązywania tych skomplikowanych kwestii.

W miarę jak technologia nadal się rozwija, również krajobraz etyczny będzie się zmieniać, wymagając ciągłej refleksji, rozwoju zawodowego i zaangażowania w zasady etyczne. Przyjmując te odpowiedzialności, nauczyciele mogą przyczynić się do tworzenia środowiska cyfrowego,

które jest nie tylko innowacyjne i efektywne, ale także etyczne i inkluzywne. W ten sposób przyczyniają się do rozwoju uczniów, którzy nie tylko sprawnie korzystają z technologii, ale także są świadomi etycznych aspektów, zdolnych do poruszania się w cyfrowym świecie w sposób dojrzały i odpowiedzialny.

Bibliografia

- Barrett, L. (2018). *Data Privacy in Education: A Guide for Teachers and Administrators*. *Journal of Educational Technology*, 15(3), 45- 58.
- Hobbs, R. (2010). *Digital and Media Literacy: A Plan of Action*. Washington, DC: Aspen Institute.
- Jones, C. (2016). *Intellectual Property Rights and Digital Content in Education*. *Educational Review*, 68(2), 147-162.
- Livingstone, S., & Smith, P. K. (2014). *Annual Research Review: Harms Experienced by Child Users of Online and Mobile Technologies: The Nature, Prevalence, and Management of Sexual and Aggressive Risks in the Digital Age*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(6), 635-654.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2015). *Bullying Beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Ribble, M., & Bailey, G. (2007). *Digital Citizenship in Schools*. Eugene, OR: International Society for Technology in Education.
- Selwyn, N. (2014). *Digital Technology and the Contemporary University: Degrees of Digitization*. New York, NY: Routledge.

- West, D. (2019). *The Future of Work: Robots, AI, and Automation*. Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Williamson, B. (2017). *The Future of Education: How AI and Digital Tools are Shaping Learning*. *Journal of Technology and Education*, 24(4), 322-338.
- OpenAI. 2024. *ChatGPT* (wersja GPT-4). OpenAI.
<https://chat.openai.com/>.